

УДК 37.091.4

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна –
 доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри педагогіки та освітнього
 менеджменту Центральноукраїнського державного
 педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua
КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна –
 доктор педагогічних наук, доцент
 кафедри методик дошкільної та початкової освіти
 Центральноукраїнського державного
 педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 e-mail: nvnatalka@ukr.net

**ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
 В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Історико-педагогічне переосмислення педагогічного досвіду минулого в аспекті сучасних освітніх парадигм має, на наш погляд, значення як з точки зору збереження цінних педагогічних поглядів, так і з точки зору можливостей їхнього багатоаспектного впливу на сучасні інноваційні процеси в освіті. Протягом останніх десятиріч Українська держава розвивається в умовах постійного реформування в усіх сферах суспільства, в тому числі і освіти. Покращення навчально-виховного процесу у школі відбувається з поступовим приходом в наше життя нових технологій. Найголовніше в цьому процесі – досягти гармонійного розвитку. Повноцінно це завдання можна вирішити лише в рамках національного виховання, невід’ємною складовою, а інколи і шляхом якого, є безцінний досвід видатних педагогів минулого. Серед таких педагогів особливе місце посідає заслужений учитель УРСР, класик педагогіки Василь Олександрович Сухомлинський. Професійні здобутки В. О. Сухомлинського продовжують привертати увагу наукової й педагогічної спільноти як у нашій країні, так і за кордоном. Розроблена українським практиком педагогічна система збагатила педагогічну науку, розширила практику і була своєрідним революційним етапом розвитку вітчизняної педагогічної думки, що заслуговує сьогодні на нове осмислення та впровадження.

Мета статті – проаналізувати педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського щодо морального виховання, розкрити зміст основних категорій духовно-морального виховання та шляхи їхнього формування у процесі гармонійного розвитку та виховання особистості дитини в контексті гуманістичної педагогіки, ґрунтуючись на пріоритеті загальнолюдських цінностей, любові до дитини, повазі до її внутрішнього, духовного.

Виклад основного матеріалу

дослідження. Праці В. О. Сухомлинського належать до тих здобутків української та світової педагогічної науки і практики, які є фактично невичерпаними. Педагогічні ідеї гармонійного виховання підростаючої особистості тісно пов’язано із змістом основних категорій духовно-морального виховання, пріоритетності загальнолюдських цінностей, умілим керуванням вчителя процесом засвоєння дитиною цих цінностей.

В. О. Сухомлинський справедливо стверджував, що головним обов’язком учителів і вихователів у контексті проблеми морального виховання є утвердження у школярів принципів загальнолюдської моралі; виховання в них поваги до батьків, старших за віком, до народних традицій та звичаїв, національних і культурних цінностей України, її державного й соціального устрою; підготовка їх до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди тощо. Але в сучасній школі серед дітей чимала кількість із досить стійкими негативними й нездоровими нахилами, що віднаходять своє проявлення у різних негативних вчинках та діях, зокрема в явно умисних порушеннях норм та правил поведінки, в ігноруванні обов’язкових вимог вчителя тощо. Провідне місце у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського займає ідея гуманізму, людяності та доброзичливості. Про моральну досконалість педагог говорив як про складову всебічно розвиненої особисті.

Добро, толерантність, совість, радість, зло, ненависть, насильство – моральні категорії, за допомогою яких оцінюються поведінка і вчинки людей, життєві явища та події. Вочевидь нині назріла нагальна потреба у виокремленні спеціальної педагогічної галузі – педагогіки Добра, витоки якої чітко простежуються у спадщині В. О. Сухомлинського. Про це свідчать назви окремих статей і розділів монографічних творів видатного педагога: «Радість і доброта», «Розуміння життя, добра і зла в ньому», «Будьте доброзичливими», «Не можна

прожити і дня без тривоги за людину», «Про радість праці» та інші, в яких добро є моральним кредо і стрижнем виховання маленьких громадян [3, с. 5]. В. О. Сухомлинський вважав найважливішим завданням виховання вплив на пробудження і розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів. На його думку, «... почуття – це кров, плоть і серце моральної переконаності, принциповості, сили духу; без почуттів моральність перетворюється на сухі безбарвні слова, що здатні виховати лицемірів. Ось чому, образно висловлюючись, стежка від морального поняття до морального переконання починається із вчинка, із звички робити по совісті, насичених глибокими почуттями, особистим ставленням до того, що дитина робить, що робиться навколо неї» [6, с. 155].

В. О. Сухомлинський визнавав пріоритет морального виховання учнів в багатогранній діяльності педагогічного колективу школи. Цілком зрозуміло, що розумове, трудове і фізичне виховання повинні бути підпорядковані головному – вихованню в дитині людяності, тобто гуманного ставлення до природи, до суспільства, до інших людей і до самої себе. Щоб дитина засвоїла на рівні світоглядних переконань золоте правило етики: необхідно ставитись до інших людей так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе. Педагог наголошує: «Перевіряйте свої вчинки свідомістю, про що говорить ваша совість: чи не завдаєте зла, неприємності, незручності людям своїми вчинками. Робіть так, щоб людям, які оточують вас, було добре» [6, с. 442].

Процес морального виховання є не що інше, як передача підростаючому поколінню всього того цінного досвіду людства, яке воно нагромадило за всю історію свого розвитку. Цей досвід закріплений в діяльності, поведінці людей старшого покоління, звичаях і традиціях народу, в моральних знаннях, у теорії моралі, в етиці як науці. Отже, засвоєння моральних знань є важливою умовою морального виховання. Лише через знання можна зрозуміти сутність людини, людських відносин, сенсу та мети життя [5].

Нормам моральності В. О. Сухомлинський присвячував спеціальні бесіди, через які намагався не лише передати дітям моральні знання, а і вплинути на їхні почуття, емоції, привчити до совісного відношення до навколишнього, цим самим спонукати їх до правильних хороших вчинків. Це те, що він називав азами елементарної моральної культури.

По-перше, вважав педагог, що діти повинні зрозуміти ту просту істину, що кожен

їхній вчинок, кожне бажання, кожна дія позначається на інших людях, і дитина завжди повинна думати над тим, чи не завдає вона незручностей, прикростей, зла іншим людям своїми вчинками, своєю поведінкою.

По-друге, треба завжди бути вдячним старшому поколінню за те, що воно створило необхідні умови для дітей, їхнє навчання, виховання. Не випадково у багатьох народів світу існує культ батьків, людей старшого покоління. Почуття вдячності людям виховує в дітей відповідальність перед іншими людьми, що в той же час формує в дітей почуття обов'язку і громадянської гідності, коли людина готова робити добро для людей за велінням свого серця і своєї совісті.

По-третє, вважає педагог, коренем моральності є праця. «Усі блага й радощі життя створюються працею і тільки працею. Без праці не можна чесно жити... Моральний сенс праці якраз і полягає в тому, що людина здобуває найкращу радість оптимістичного світосприймання – радість творення. Це, по суті, і є самовиховання» [6]. Праця, на думку педагога, стає розвиваючою, виховною для школяра лише тоді, коли вона вимагає напруження духовних і фізичних сил, подолання труднощів, коли вона загартовує волю і головне – є джерелом пізнання світу і формування світогляду.

Серцевиною морального виховання В. О. Сухомлинський вважав формування в дитини людяності, гуманізму, совісті.

Поняття «совість» в контексті духовно-морального формування особистості належить до розряду найважливіших в історії будь-якої культури. Його статус настільки великий, що воно, по суті, виступає в ролі своєрідного золотого ключа в сфері духовності і моральності, пов'язаної з почуттям, свідомістю і поведінкою особистості. Однак, коли ми говоримо про таку складну категорію етики, як совість, перш за все, маємо на увазі якість виховання, яка є найважливішою рушійною силою в людському суспільстві.

Як відомо, духовно-моральний стан людського суспільства в цілому завжди являло собою не тільки принципово важливу, але і вразливу складову на будь-якому етапі його історичного розвитку. В цілому сьогодні питання про моральне виховання і процес виховання совісті знову набувають надзвичайної актуальності в зв'язку зі складністю і нинішньою ситуацією, що полягає в необхідності вирішення духовно-моральної кризи. На нашу думку, однією з причин загасання духовного і морального в особистості є забуття багатьох прогресивних педагогічних ідей та досвіду, що мають концептуальне значення. Йдеться, зокрема, про класичні ідеї про виховання моральності і

совісті видатного радянського педагога Василя Олександровича Сухомлинського, викладених в книзі «Як виховати справжню людину» (1990). Вона складається з 59 настанов, органічно пов'язаних між собою за змістовим змістом і манерою викладу. Василь Олександрович у своїй книзі вносить свій внесок в розуміння совісті, присвячуючи їй цілих три параграфи: «Совість – чуйний страж вчинків», «Що потрібно робити, щоб совість стала чуйним стражем вчинків», «Як формувати почуття совісті; як добиватися, щоб найсильнішим володарем вчинків стала совість».

В. О. Сухомлинський постає перед вчителями нового покоління як педагог, який зумів вивести важливість виховання совісті на основі багаторічних спостережень і їхнього аналізу, що має як теоретичне, так і практичне значення. Василь Олександрович дає своє визначення поняття совісті, роз'яснює суть її компонентів, в більшій мірі доповнює вельми змістовні, в той же час суперечливі уявлення, які існували в різних областях знання: філософії, соціології та психології. Совість він розглядає як найбільш актуальну категорію, яка є основою концептуальних завдань морального виховання. Автор вважає, що від мистецтва і майстерності виховання совісті залежить сумлінне ставлення дітей та молоді до самого себе, інших і суспільства в цілому, в якому вони проживають. Виховання совісті, – писав він, одна з найтонших сфер процесу формування духовного світу людини, бо ми тут маємо справу з внутрішнім світом особистості, з почуттями, мотивами поведінки [8]. Спираючись на це положення, Василь Олександрович створив систему дидактичних правил, де міститься багато важливих для педагога і школяра повчань і настанов, супроводжуваних головним постулатом: «Моральною особистістю ти станеш лише тоді, коли в твоїй душі назавжди оселяться совість, сором, відповідальність і обов'язок» [8, с. 114].

Відмітна риса характеристики совісті в книзі «Як виховати справжню людину» подача матеріалу в емоційно-насиченій розмовній формі. У ньому відбивається щира любов Василя Олександровича до дітей, прагнення проникнути в їхній внутрішній світ з метою вловити найтонші особливості духовного життя. Професійна заслуга В. О. Сухомлинського полягає в тому, що він зумів створити гуманістичну спрямованість своєї педагогічної діяльності, що допомагає дитині відкрити саму себе. В першу чергу, слід взяти до уваги те, що В. О. Сухомлинський визначає совість як знання. Він пояснює свою точку зору тим, що совість лише тоді стане вартовим поведінки, коли людина постійно

вправляється в примноженні знання, переживань, відчуттів. Важлива вихідна установка знанневого підходу автора до моральних категорій полягає в тому, що він у своїй педагогічній діяльності надавав культове значення знанням правил і основ моралі, відносив їх до ні з чим незрівняного духовного багатства, яке купується, в більшій мірі, саме в роки дитинства, отрочтва, ранньої юності. В. О. Сухомлинський твердо вважав, що культ знань, осяюючи своїм світлом світ речей, переконує людини в тому, що є цінності, в яких виражається сама суть людини. У той же час Василь Олександрович застерігає вчителя від того, що шкільне навчання не повинно зводитися до накопичення знань для майбутнього, а повинно бути цивільним життям молоді людини сьогодні [8]. Він розглядав цей процес як інтегративний компонент духовно-морального формування особистості. Слід сказати, що В. О. Сухомлинський був одним з небагатьох педагогів, які піднімали свій голос на захист духовно-моральних цінностей народів в роки глибокої тоталізації радянської держави. Послідовно виявляючи і розкриваючи сутність, структуру і динаміку прояву совісті, добра, гуманізму, інших категорій морального виховання Василь Олександрович майстерно підводить вчителя до процесу, в ході якого відбувається засвоєння особистістю моральних понять, совісних установок, духовних і моральних цінностей.

У центрі уваги В. О. Сухомлинського знаходяться такі структурні компоненти моральності як совість, переживання, відчуття, сором, відповідальність, борг, повинність, гідність, честь, краса, які повинні бути сформовані на спеціальних уроках моралі. Він стверджує, що привести людину до позитивного душевного стану дуже нелегко. Тут найголовніше, пише він, залишити його наодинці зі своєю совістю, заповнити його душу світлом добра. Він закликав своїх вихованців бути відповідальними, вміти бути духовно сильними і мужніми, перш за все, по відношенню до самого себе, пробуджувати в собі докори сумління, розвивати чуйність своєї совісті.

Безсумнівний інтерес викликає позиція великого педагога про сором. Василь Олександрович приділяв почуттю сорому велику увагу, вважав його внутрішньою роботою самої особистості. Розвинуте почуття сорому у В. О. Сухомлинського пов'язано з усвідомленням особистості своєї неналежної поведінки, іноді навіть самоосуду. Саме така людина у вирішенні проблем і протиріч життя здатна спиратися тільки на себе, на свої власні принципи, причому виключно на духовні і моральні. Уміння тактовно присоромити він

відносить до великого мистецтва педагога. По суті, Василь Олександрович закликає вчителя оволодіти мистецтвом звернення до свідомості через найтонші, чутливі куточки серця [8]. Сором, за визначенням В. О. Сухомлинського, є здатність людини совісно дивуватися. Розкриваючи сутність сорому як найважливішого компонента совісті, важливої категорії морального виховання, Василь Олександрович попереджав педагога про те, що він не повинен мати нічого спільного з приниженням, образою, висміюванням людини. Дуже актуальним на сьогоднішній день за своїм змістом виступає оригінальний перелік настанов про сором і сором'язливість, складені В. О. Сухомлинським:

– соромся порожнечі своєї душі. Більш за все соромся того, що у тебе немає своїх святинь, своїх непорушних, незаперечних істин, правил, принципів;

– соромся свого слабів'лля, безпринципності, «безхребетності»;

– згорай від сорому, якщо відчуєш, що в тебе заворушився мерзенний черв'ячок: «моя хата з краю»;

– соромся байдужості, байдужості у своєму ставленні до суспільного життя, своїх обов'язків. Ця байдужість є негідною ні чоловіка, ні жінки, ні громадянина;

– соромся не тільки явної підлості, а й найменшої загрози того, що про тебе можуть подумати як про підлу людину;

– соромся безвідповідальності, легковажності своїх почуттів;

– соромся поверховості. Нехай на сторожі твоєї порядності завжди стоїть почуття сором'язливості за щось примітивне, недосконале в самому собі [8].

Повчання і настанови В. О. Сухомлинського написані в дусі приказок і прислів'їв, і тому вони легко сприймаються і запам'ятовуються. Про його безмірну любов до усної народної творчості писав академік Г. Н. Волков: «Настільки захопленим було ставлення В. О. Сухомлинського до народних прислів'їв як педагогічних мініатюр, що за їх зразками він створював свої афоризми» [4, с. 283]. Оригінальною була і мова викладу, і точність формулювань, їхня образність і емоційність.

Моральне виховання, на думку Василя Олександровича, необхідно почати з освоєння моральних понять, які повинні бути не тільки засвоєні, а й перетворені у внутрішні особисті прагнення. З цього приводу він дає наступне повчання: «Як безцінне моральне багатство треба берегти ці душевні пориви, не спалнювати їх байдужістю» [7, с. 119]. Як підкреслює В. О. Сухомлинський, моральні знання завжди пов'язані з моральними цінностями суспільства і отримують свій

розвиток в діяльності і поведінці людей. В якійсь мірі В. О. Сухомлинський вважав совість свого роду критерієм моральності поведінки особистості.

У постановці мети морального виховання велике значення для В. О. Сухомлинського мала необхідність врахування індивідуальних і вікових особливостей дітей. З цього приводу він пише, що «навіть грудні діти не однакові: одні крикливі, інші спокійні; одні примхливі, інші благодюшні і лагідні». Його вимога до вчителів щодо врахування індивідуальних і вікових особливостей тісно пов'язана з вимогою ретельного вивчення самого процесу морального виховання. Яскравим прикладом цього є власні звернення Василя Олександровича до самих дітей: «З того часу, як ти робиш свій перший крок по землі і починаєш бачити світ, до тебе встановлюється певне ставлення з боку старших ... Ти дуже рано, 6- або 7-річною дитиною, вступаєш в трудове і інтелектуальне життя ... » [8, с. 110]. В. О. Сухомлинський рекомендує шкільним учителям навчати дітей і підлітків керувати своєю совістю, тримати її під контролем, тоді вона стає мудрим і благородним вартувим вчинків, поведінки, усього життя.

Слід зазначити, що основні категорії морального виховання пояснюються педагогом через необхідні відповідні приклади з життя своїх підопічних: Феді, Мишка, Станіслава, Юрки. Він проводить думку про важливість безперервного процесу морального виховання в будь-яких реальних моментах життя, найголовніше не втратити час. Дивує в Василя Олександровича його вміння виділяти гострі проблеми часу і донести їх дітям найбільш доступною мовою.

Важливим засобом морального виховання дітей Василь Олександрович вважав слово, а мовну культуру людини – дзеркалом духовної культури. Слово – не тільки носій інформації, зазначав він, воно іскра, від якої розгорається полум'я інтересу, вікно в незвідане, тому має бути яскравим, образним, барвистим і точним. Слово в руках учителя – найтонший і найголовніший його інструмент. Він неодноразово наголошував, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчуються великою бідою, починаються з невміння учителя спілкуватися з учнями. Наголошуючи на високій мовній культурі кожного педагога, Василь Олександрович зазначав, що педагог має вибирати з мовної скарбниці саме ті слова, що відкривають шлях до людського серця, неповторного, не схожого на інші. Щоб виховувати словами, треба розвивати у вихованців сприйнятливості до слова [2].

В. О. Сухомлинський принципову увагу приділяв професійній підготовці вчителя і визнавав її вагомий роль у моральному

вихованні. Фундаментальне значення для сучасного виховання мають ті методи і засоби, що пропонує геній педагогіки. Все, що говорить В. О. Сухомлинський про мораль, моральність, совість, сором, обов'язок, відповідальність, важливо для батьків, учнів та вчителів одночасно. Він блискуче доводить винятковість ролі вчителя вчител, професійно підкованого в питаннях внутрішнього світу дитини. Про всі істини, що становлять зміст моралі, совісті, сорому, боргу, відповідальності, писав він, з дітьми треба говорити тонко, розумно, задушевно і, особливо важливо, до чогось закликаючи і спонукаючи їх, звертаючись до їх же совісті. А звертатися до совісті це значить вірити, довіряти.

Всі викладені ідеї червоною ниткою проходять у багатьох працях педагога: «Этюдах о коммунистическом воспитании» (1960), «Духовный мир школьника» (1961), «Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління» (1961), «Праця і моральне виховання» (1962), «Людина неповторна» (1962), «Моральний ідеал молодого покоління» (1963), «Шлях до серця дитини» (1963), «Воспитание личности в советской школе» (1965), «Серце віддаю дітям» (1968), «Павлишська середня школа» (1969), «Народження громадянина» (1970), «Як виховати справжню людину» (1989), «Хрестоматія з етики» (1990) та ін. Праці, над якими він працював до останнього дня – «Як виховати справжню людину», «Хрестоматія з етики», присвячені формуванню духовності як визначальної, провідної якості особистості через морально-етичне виховання, прищеплення цінностей. В. Сухомлинський ввів етику в структуру педагогічної науки, наповнив її педагогічним змістом, культовими засадами як на основі соціальних реалій, так і народної та класичної культури. Він вибудовує виховний процес як прищеплення «культури почуттів», «культури бажань» краси і любові, створює «філософію для дітей», основою яких виступають написані ним художні мініатюри, а педагогічна аргументація закладається в моральних повчаннях книги «Як виховати справжню людину» [6, с. 385]. У книзі «Як виховати справжню людину» представлені результати як теоретичного, так і практичного характеру, які можуть бути ефективно використані в духовно-моральному формуванні школярів на сучасному етапі історичного розвитку нашого суспільства.

Отже, проблема духовно-моральної вихованості як ніколи актуальна і сьогодні і тому представляє великий практичний інтерес, вимагає до себе належної дослідницької уваги.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонєць М. Я. Проблеми діяльності вчителя у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського: монографія / М. Я. Антонєць – [5-те вид, доповн.] – К.: Четверта хвиля, 2012. – 224 с.
2. Білюк О. В. Сухомлинський про виховання особистості школяра: навч-метод. посібник / О. В. Білюк. – Миколаїв: Вид-во «Ліон», 2007. – 160 с.
3. Богуш А. Патріотичне виховання починається з доброти / Алла Богуш // Дошкільне виховання. – 2014. – №11 – С. 4–7.
4. Волков Г. Н., Петрова Т. М., Панькин А. Б. Введення в етнопедогогіку / Г. Н. Волков, Т. М. Петрова, А. Б. Панькин. – М., 2006. – 366 с.
5. Омельчук В. Педагогіка В. Сухомлинського – педагогіка гуманізму / В. Омельчук // Рідна школа. – 2013. – № 8–9 – С. 28–30.
6. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги / А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.; [Під заг. ред. А. М. Бойко]. – К.: ВД«Професіонал», 2004. – 576 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / Сухомлинський В. О. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.4. – 640 с.
8. Сухомлинський В. А. Як виховати справжню людину / уклад. О. В. Сухомлинська. – М., 1990. – 273 с.

REFERENCES

1. Antonets, M. Ya. (2012). *Problemy diialnosti vchytelia u pedahohichnii spadshchyni Vasyliia Sukhomlynskoho : monohrafiia*. [Problems of the teacher's activity in the pedagogical heritage of Vasyly Sukhomlynsky: monograph]. Kyiv.
2. Biliuk, O. V. (2007). *Sukhomlynskyi pro vykhovannia osobystosti shkoliara: navch-metod. Posibnyk*. [Sukhomlynsky about the education of a student's personality: a teaching method. manual]. Mykolaiv.
3. Bohush, A. (2014). *Patriotychne vykhovannia pochynaietsia z dobroty*. [Patriotic education begins with kindness]. Kyiv.
4. Volkov, H. N., Petrova, T. M., Pankyn, A. B. (2006). *Vvedennia v etnopedahohiky*. [Introduction to ethnopedagogy]. Moscow.
5. Omelchuk, V. (2013). *Pedahohika V. Sukhomlynskoho – pedahohika humanizmu*. [Pedagogy V. Sukhomlynsky - pedagogy of humanism]. Kyiv.
6. *Personalii v istorii natsionalnoi pedahohiky. 22 vydatnykh ukrainskykh pedahohy*. (2004). [Persons in the history of national pedagogy. 22 prominent Ukrainian educators]. Kyiv.
7. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory: u 5 t*. [Selected works: 5 t]. Kyiv.
8. Sukhomlynskyi, V. A. (1990). *Yak vykhovaty spravzhniu liudynu*. [How to raise a real person]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді у Польщі та в Україні.

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді у Польщі та в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Nataliia Serhiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the theory and practice of youth education in Poland and in Ukraine.

KOTELYANETS Natalka Valerievna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Methodology of Preschool and Elementary Education of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: the theory and practice of youth education in Poland and in Ukraine.

*Дата надходження рукопису 07. 07. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Н. А. Калініченко*

УДК 371.2

СЛЮСАРЕНКО Ніна Віталіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету
ORCID iD: 0000-0002-9215-5936,
e-mail: ninaslusarenko@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ ТА КОМУНІКАЦІЙ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна вітчизняна школа потребує кардинального оновлення всіх процесів, що в ній відбуваються. Це стосується й неперервного навчання педагогічних кадрів упродовж всього життя (в тому числі безпосередньо на роботі), й підвищення якості освітнього процесу закладів загальної середньої освіти, й суттєвого покращення в них навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення, й переходу до суб'єкт-суб'єктної взаємодії між вчителями і учнями тощо. Саме тому останнім часом не лише триває полеміка щодо оновлення української школи, а й висувуються та обґрунтовуються різні траєкторії її подальшого розвитку.

Так, відповідно Концепції Нової української школи формула останньої складається з 9-ти ключових компонентів: 1) новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; 2) умотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; 3) наскрізний процес виховання, який формує цінності; 4) децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію; 5) педагогіка, що ґрунтується на

партнерстві між учнем, учителем і батьками; 6) орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; 7) нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; 8) справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; 9) сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу» [1, с. 11].

Кожен із вищезгаданих компонентів формули Нової української школи уможливується лише шляхом організації ефективного спілкування та комунікацій усіх учасників освітнього процесу та широкого кола осіб, зацікавлених у його покращенні.

До того ж у вищезгаданій Концепції до 10-ти ключових компетентностей учнів, насамперед, віднесено «спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на